

EĞİTİM FELSEFESİ

Tanımlar — İşlevler — Sorunlar

Sabri BÜYÜKDÜVENCİ*

Tanımlar :

İçinde bulunduğumuz yüzyıl da felsefenin eğitime bakış açısı yeni bir bilim dalı oluşturmuştur; bu, eğitim felsefesidir.

Eğitim felsefesi, genel anlamda felsefi sorunları tartışmaz, eğitimi ilgilendiren felsefi sorunlarla uğraşır.

Eğitim felsefesinin, felsefe ve eğitimdeki yeri nedir? İçinde bulunduğumuz yüzyılda eğitim felsefesi çoğunlukla metafiziğin ve epistemology (bilgi kuramı)nin bir bölümü olarak görülmüştür. Metafizik; felsefenin, gerçeklik konusunda sorunlarla uğraşan dalıdır —hangi şeyler gerçektir ve bunların birbirleriyle ilişkisi nasıldır?—. Epistemology'de, felsefenin, bilgimizin doğası ve kapsamı ile uğraşan dalıdır. Böylece, sanılmıştır ki, eğitim filozofları da, gerçeklik ve bilgi kuramlarına göre sınıflandırılmalıdır. (Frankena, s. 1) Frankena'ya göre, eğitim felsefesine ilişkin en verimli düşünme şekli onu, ahlakî (moral) ve sosyal felsefenin —Platon, Aristo ve Dewey'in yaptığı gibi— bir bölümü olarak ele almaktır. Amaçlar, yöntemler, programlar ve eğitim yönetimine ilişkin sorunlar öncelikle ahlakî ve sosyal felsefeye aittir ve ikinci olarak metafizik ve epistemology ile ilgilidir (Frankena, s. 2).

Eğitim felsefesinin ortaya çıkmasına yol açan bir diğer neden felsefedeki iş uzmanlaşmasıdır. Felsefe, temel ilkeleri oluştururken eğitim felsefesi de özel bir alanda bunun sonuçlarını ele almaktadır (Brubacher, 1962, s. 20).

Bazı görüşlere göre eğitim felsefesi diye birşey yoktur. Felsefeyi, eğitimin önüne geçirmek arabayı, atın önüne koşmak gibi bir şeydir. Felsefe, eğitimin temeli değil, çiçeğidir. Bunun aksi görüş; eğitim felsefesi'nin bağımsız olarak, kendi ayakları üzerinde durabileceği şeklindedir (Brubacher, 1962, s. 21).

Kilpatrick, eğitim felsefesini şöyle tanımlamaktadır. «Eğitim fel-

*Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Araştırma Görevlisi.

çefesi; yaşamın, kökleri derinde, farklı çıkarılardan gelen, biribiriyile çelişen taleplerini dikkate alarak, eğitimin sürekli olarak ne yapması gerektiğini bulmaya çalışan, kararlı bir çabadır.» (Kilpatrick, 1963, s. 9). Felsefe, eğitim ve eğitim felsefesi, birbirine benzer biçimde, ideal yaşamı amaçlar, bunu bulmaya ve daha sonra da gerçekleştirmeye çalışır (Kilpatrick, 1963, s. 32). Herhangi bir yaşam sorunu, belirlenecek amaçları veya takip edilecek yöntemleri değiştirme konusunda eğitimden bir talepte bulunursa, burada eğitim felsefesi devreye girer (Kilpatrick, 1963, s. 418).

Eğitim felsefesine ilişkin tanımlamalardan bir diğeri de eğitim ve felsefenin, birbirlerinin aracı ve amacı, süreç ve ürün oldukları şeklindedir. Eğitim felsefesi de, bu derin düşünme ve edimsel eylemin bütünleşmesiyle tanımlanmaktadır (Brauner-Burns, s. 20). Şayet felsefe ve eğitim, her ikisi de süreç ve ürüneler ve eğitim felsefesi bir bakıma felsefi düşünceyi, eğitim eylemine uyarlıyorsa, o zaman eğitim felsefesinin de süreç ve ürüne dayalı olarak tanımlanabileceği söylenebilir. Eğitim felsefesi süreç olarak alındığında, eğitimi engelleyen sorunlar kadar, eğitime yön veren kavramları, düşünceleri ve ilkeleri açıklama etkinliği olarak belirtilebilir. Eğitim felsefesi, eğitime amaçlar sunan ve bu amaçlara ilişkin olarak araçlar öneren bir süreçtir. Eğitim felsefesi, eğitimcilerle bir bakış açısı sağlayan bir disiplin veya düşünme yöntemidir. Eğitimsel yapılar içerisinde etkinlikte bulunma, düşünme ve bir bakış tarzıdır. (Brauner-Burns, s. 25-26).

John Dewey, «Demokrasi ve Eğitim» adlı eserinde eğitim felsefesini şu şekilde tanımlamaktadır; «Eğitim, felsefi farklılaşmaların somutlaştığı ve denendiği bir laboratuvardır. Eğitim felsefesi, farklı bir kaynağa ve amaca sahip bir uygulama sistemine hazır fikirlerin yüzeysel bir uygulaması değildir. Çağdaş sosyal yaşamın güçlükleri bakımından, uygun zihinsel ve ahlâki alışkanlıkların düzenlenmesine ilişkin sorunların sadece, açık, kesin bir biçimde formüle edilmesidir.» Bu konuya ilişkin en tesirli tanım da «genel eğitim kuramı» olduğu şeklindedir (Dewey, s. 329-331).

İşlevler :

Eğitimin temel işlevinin insanları geliştirmek, ilerletmek olduğu açıktır. Bir anlamda felsefe'nin de üzerinde durduğu konunun insanın gelişimi olduğu söylenebilir (Morris, s. 53).

Eğitimin felsefesi'nin esas işlevlerinden biri de, temel eğitim

kuramları üzerinde tartışma, inceleme yapmaktır. **The National Society s. 418).**

Eğitim felsefesi'nin yararlandığı bilimler arasında, Biyoloji, Psikoloji, Sosyoloji, Siyasal Bilimler ve Ekonomi sayılabilir. Eğitim Tarihi de felsefi sentezler için önemi bir kaynaktır. Son olarak, dini ve ahlâki veriler de eğitim felsefesi'nin kapsamlı görünüşü içinde yer almalıdır. Eğitim felsefesi, tüm bu bilimlerin sonuçlarını değerlendirmeye tabii tutar. Bu işlemi yaparken, felsefi yöntemin üç işlevinden bahsedilir; birincisi, spekülatif, diğeri normatif ve sonuncusu eleştireldir **Brubacher, 1962, s. 6).**

Eğitim felsefesi, spekülatif işlevini yerine getirirken toplum ve birey gereksinimlerine, toplum gereksinimleriyle ilişkili olarak yaklaşımda bulunur. Kültüre katkıda bulunan faktörleri ele alır ve programda bunların hangisine yer verilmesi gerektiğini belirler (**Schofield, s. 200**). Spekülatif aşamada eğitim felsefesi, bir özet vermeye çalışır. Bilimin, Tarihin ve yukarıda bahsedilen alanların bulgularını düzenler. Değişik kısımları, unsurları bir sentez içinde veya mozaik biçiminde birleştirmeye çalışır. Eğitim felsefesinin spekülatif işlevi, eğitimsel gelişmenin bulunduğu «Ne?» «Niçin?» ve «Nasıl?» türünden etkinlikleri içerir (**Brauner-Burns, s. 24**). Bir anlamda spekülatif felsefe, evrenin bir haritasını çizmeye ve insanın buradaki yerini göstermeye çalışır .

Eğitim felsefesi, normatif işlevini yerine getirirken, spekülatif işlevini yerine getirirken yaptığı gibi kültürün diğer alanlarını kullanabilir. Ancak, Edebiyattan, ahlâki değerlerden ve benzerlerinden, özellikle Tarih'ten ve davranış bilimlerinden yararlanırken, ortaya bir sorun çıkmaktadır. Bu da ölçülerin ve değerlerin göreceliği'dir. Bazıları, değerler üzerinde felsefe'nin ve olgular üzerinde bilimin söz sahibi olması gerektiğini düşünmektedirler. Herhangi bir durumda bazen değerler, olgu olmaktadır. Burada bilim adamının konuya yaklaşımı önemli olmaktadır. Farklı değerlere sahip bilim adamları aynı durum karşısında farklı sonuçlara varabilmektedirler. Bu da bilimsel objektifliği büyük ölçüde zedeler.

«Norm» bir ölçüt veya amaçtır ve felsefe, özellikle eğitim sorunlarına uygulandığında, ölçütlerin oluşturulması ve amaçların formüle edilmesi ile ilgilenir. Geçmişini inceleyerek, yararlı olanları, kabul edilip, geliştirilmeye gereksinim duyan hususları ortaya koyar. Buradan hareketle, geleceğe yönelir ve kuralların, normların, ölçütlerin, amaçların oluşturulmasına yardım eder (**Schofield, s. 9**).

Eleştirel felsefe, eğitim sonuçlarının dayandığı mantıksal öncülleri inceler. Eğitim politikaları ve uygulamalara yön veren varsayımları, inançları, kararları ve ölçütleri inceleyerek, bunları gerçek yerlerine oturtmaya çalışır. Eleştirel işlev; ölçütlerin, politikaların ve uygulamaların, tutarlılık ve anlam yönünden kontrol edilmesi etkinliğinden oluşur (Brauner-Burns, s.23). Ayrıca kullanılan dili, herhangi bir belirsizliğe yol açmamak için sıkı bir biçimde inceler. Son olarak eleştirel felsefe, eğitime ilişkin olgusal önermelerin reddedilmesi veya onanmasında geçerli olacak delilleri dikkate ele alır (Braucher, 1962, s. 11).

Sorunlar :

Eğitim; doğal olarak, değişim süreci olduğundan, etkinliklerini yönlendirmede yol göstericilere gereksinim duymaktadır. Bu yol göstericiler için eğitim, felsefe'ye başvurmalıdır. Eğitim, insanın ne olabileceği ile ilgili olduğundan, amaçlarını incelemek durumundadır. İyi amaçlar nelerdir? daha esası, iyi nedir? Bu sorunlar törebilim (ethics) olarak bilinen, felsefe'nin alt bölümüne aittir. Fakat insan iyiyi nasıl bilir ve bildiğinden ne zaman emin olabilir? Daha- sı, bilgi nedir? ve bir eğitimci onun doğru olduğundan nasıl emin olabilir? Gerçek bilgi elde edilebilir mi? Duygularımız bizi yanıltır, akıncımızı çelişik sonuçlara götürür. Bunlara güvenilebilir miyiz? Biz- mimizin güvenilirliğini ölçmede kullandığımız veya kullanmak zorun- da olduğumuz gerçeğin ölçütü (criterion) nedir? (Bloudy, s. 12) Ger- çek kendi bilgimizle yarattığımız birşey midir? Gerçeği yaratır mı- yız? Yoksa bulur muyuz? Sadece pratik gerçek mi yoksa spekülata- tif gerçek mi vardır? (Johnston, s. 213). Bunlar, felsefe'nin başka bir alt bölümü olan epistemology'yi ilgilendiren sorulardır. Bunlara ben- zer başka tür sorunlar şunlardır; eğitimin geçtiği evrenin doğası nedir? bir tür değişim midir? veyahut, eğitimin dayanabileceği ba- zı sabit, değişmez unsurlar var mıdır? İnsan yalnız bu dünya için mi, yoksa gelecek dünya için mi eğitilmelidir? Eğitilecek olan in- san doğasının niteliği nedir? Bu ve bunlara benzer sorular eğitim felsefesinin yıllarca devam edecek sorunlarını oluşturmaktadır.

Felsefe ve eğitime ilişkin çalışmalarda pek çok güçlükler var- dır. Eğer çeşitli felsefe okularının eğitim anlayışları incelenecekse ne tür bir sınıflandırma yapılmalıdır? Örneğin, «Felsefe Tarihi*» ad-

* Albert E. Avey. Handbook in the History of Philosophy, Barnes and Noble, New York, 1954.

lı kitapta felsefe okulları ve taraftarları anlatılmaktadır. Saltanat (absolutism), bilinemezlik (agnosticism), özgecilik (altruizm)den tutun a aşkıncılık (transcendentalism), yararçılık (utilitarianism), isten cilik (voluntarism)'e kadar giden elli den fazla temel sınıflandırma ileri sürülmektedir. Önemli filozofların pekçoğu bu sınıflandırmaların çoğunda yinelenmektedir. Eğitim için hangisi önemlidir?

Genellikle, felsefe ve eğitimde yetkili olanlar, geniş kapsamli sınıflandırmalar yapmaktadırlar. Bunlar, Idealism, Realism ve Pragmatism'dir. Bunlara Skeptisizm ve Naturalism ve son zamanlarda Mantıksal Deneycilik (Logical Empiricism) ve Varoluşçuluk eklenmektedir. Böyle bir yaklaşım oldukça keyfi görülmektedir.

Bu tür keyfi sınıflandırmalara yel açan aşırı basitleştirmelerden kaçınmak için bazı yöntemler ileri sürülmektedir (Smith, s. 57). Örneğin; aklın doğası nedir? sorusuna filozofların verdikleri cevaplar ve bunların akıl kuramlarına göre sınıflandırılmaları önerilmektedir. Bu durumda sınıflandırma şöyle olacaktır, töz (cevher) olarak akıl, süreç olarak akıl, işlev olarak akıl. Böylelikle, eğitime ilişkin yapılmış önerilerle ilgili bir akıl kuramının dayandığı esaslar dikkatlice incelenebilir.

Buna benzer başka bir yaklaşım da «eğitimin sosyo-politik işlevi nedir?» gibi bir soruyu ele alarak, verilen cevapları, muhafazakâr (conservative), Liberal, reactionary (reaksiyoner) ve radical (köktenci) olarak gruplandırmak ve daha sonra her bir grubun cevaplarının ontolojik, epistemolojik ve oksiyolojik temellerini incelemektir.

Günümüzde, eğitimin amaçlarının, bireyi, nedenini anlamaksızın yapacağı tercihlere koşullandırmaktan ziyade özgürce tercihler yapmaya teşvik etmek olduğu kabul görmektedir. Bu bakımdan eğitim, bireyin özgür kılınmasında önemli bir etken olmaktadır. Kültürün herhangi bir yönünde meydana gelen değişim eğitime de yansımaktadır. Felsefe, hiçbir zaman kültürden bağımsız değildir. Herhangi bir dönemin felsefesi ve kültürü arasında karşılıklı neden sonuç ilişkisi vardır. Kültürel değişimler oldukça da eğitim felsefesi'nin de değişime uğramaktan kurtulamayacağı, yeniden ele alınmaya gereksinim duyacağı açıktır.

K A Y N A K Ç A

- Broudy, Harry S. *Philosophy of Educational Research*. New York (Wiley). (1973).
- Brauner, Charles J. -Burns, Hobert W. *Problems in Education and Philosophy*, Englewood Cliffs, 1965.
- Erubacher, John S. *Modern Philosophies of Education*. Mc Graw Hill Book Compeny, New York, 1962.
- Dewey, John *Democracy and Education*, The Macmillan Company, New York, 1965.
- Frankena, William K. *Philosophy of Education*, The Macmillan Company New York, 1965.
- Kilpatrick, William Heard. *Philosophy of Education*, The Macmillan Company, New York, 1963.
- Jophonston, Herbert. *A Philosophy of Education*, McGraw Hill Book Company, Inc., New York, 1963.
- Morris, Van Cleve. *The Philosophy of Education», Becoming An Educator*. Houghton Mifflin Company, Boston. 1963.
- Philosophy and Education : Eightieth Yearbook of The National Society For the study of Education (Synposium)*, Chicago, 1981.
- Schofield, Harry. *The Philosophy of Education, An Introduction*. George Allen and Unwin Ltd. London, 1972.
- Smith, Philip G. *Philosophy of Education. Introductory Studies* Harper and Row, New York, 1965.